

UNIVERSITATEA BABEȘ–BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE LITERE
DEPARTAMENTUL DE ETNOGRAFIE ȘI ANTROPOLOGIE MAGHIARĂ

ȘCOALA DOCTORALĂ
STUDII DE HUNGAROLOGIE

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

**EFECTELE SOCIO-CULTURALE ALE MODERNIZĂRII
ORAȘULUI TÂRGU SECUIESC
(1750–1944)**

Îndrumător științific:
prof. Pozsony Ferenc

Doctorand:
Dimény Attila

2015

Rezumat

Ca muzeograf și etnograf al muzeului din Târgu Secuiesc zilnic am contacte cu obiectele și documentele legate de bresle, care au avut un rol important în viața orașului timp de mai multe secole. Datorită cercetărilor istorice deja știam foarte multe despre orașul medieval și despre funcționarea breslelor. Dar modernizarea burgheză din secolul al 19-lea, precum impactul acestui proces asupra societății locale, asupra culturii și stilului de viață al localnicilor, nu a fost cercetat mai profund până în prezent.

În cadrul școlii doctorale, cu ajutorul metodelor antropologiei istorice, urbane, am studiat mai aprofundat mai ales efectele socio-culturale ale modernizării orașului. După parcurgerea bibliografiei, am stabilit, că acest proces complex se reflectă (poate fi studiat, analizat și interpretat) mai ales în structura demografică și socială a orașului, în apariția asociațiilor civice, în structura și folosirea spațiului, cât și în modul de reprezentare vizuală (cu fotografii și cărți poștale) a modernizării. Întrebările mele ivite în timpul cercetării au fost împărțite în cinci grupe principale, și tratate pe rând în cadrul disertației, încercând să ajung la răspunsuri bine argumentate, documentate.

1. Ca prim pas am planificat cercetarea celor mai fundamentale, importante componente ale urbanizării orașului Târgu Secuiesc. Prin analiza structurilor administrative, economice, etnice și confesionale ale localității am dorit să documentez și să demonstrez de fapt procesul de transformare al orașului în perioada cercetată. Pentru că această investigație ar fi fost incompletă fără cunoașterea societății locale din perioada cercetată, am încercat să găsesc răspunsuri la următoarele întrebări: ce familii au trăit aici, la ce scară s-a desfășurat imigrarea și stabilirea populației străine în oraș, care a fost gradul de mobilitate și restructurarea socială internă a locuitorilor?

2. Sunt conștient de faptul, că urbanizarea nu înseamnă numai dezvoltarea numerică, rapidă și spectaculoasă a populației care trăiește într-o anumită localitate, pentru că este la fel de importantă și implementarea continuă, organică a mentalității și culturii urbane, a strategiilor de viață, a stilului de viață cotidiană. De aceea de-a lungul cercetărilor m-am concentrat să dezvolt cât mai aprofundat și detaliat următoarele: ce instituții și asociații culturale și educative din acest mic orașel secuiesc și-au asumat în mod conștient adaptarea valorilor, culturii civice burgheze?

3. La începutul investigațiilor mele, am presupus că în constituirea asociațiilor au avut un rol mai important acele grupări sociale (meșteșugarii breslași și comercianții), care

au trăit de mai mult timp în acest loc, caracterizate de viziunea de viață, de strategia de viață și modul de trai tipic al burgheziei.

4. Am presupus de asemenea că modul de viață tipic burghez a avut un impact fundamental asupra mediului construit al târgului. În timp ce în jurul fostei piețe s-au construit imobile familiale și comunitare impunătoare, în spatele lor au rămas ascunse până în prezent căsuțe mici din lemn, învelite cu șindrilă. Astfel prezența elementelor arhaice pune în discuție afirmația că majoritatea locuitorilor ar fi trecut la stilul de viață burghez în perioada dualistă (1867–1914) sau interbelică (1920–1944).

5. Am considerat că apariția clădirilor noi comunitare (bisericești, economice, culturale, recreative și sportive) și familiale au schimbat radical nu numai structura spațială a orașului, ci și modul de utilizare al spațiului comunitar. Am formulat o ipoteză, potrivit căreia populația locală a transformat treptat structura spațială a orașului, a format noi obiective clădite, puncte de referință, care au devenit amprente ale schimbărilor socio-locale permanente. Am căutat răspuns și la întrebarea: noile locații (magazinele, restaurantele, cafenele, crîșmele, promenadele, lăcașurile culturale sau sportive) cum au transformat obiceiurile cotidiene și de sărbătoare ale societății locale privind utilizarea spațiului comun.

În cadrul cercetărilor mele am studiat documentele arhivistice, legate de oraș, în muzeele și arhivele (de stat și bisericești) din județ, în diferite biblioteci am studiat articolele ziarelor locale și regionale, am colecționat, am digitalizat, am documentat și am prelucrat materiale vizuale (schițe, hărți, tablouri, desene, fotografii private, cărți poștale), legate de viața urbană locală.

În conformitate cu aspectele de mai sus, teza mea se structurează în patru capitole mai importante. În primul examinez componentele demografice ale urbanizării localității, în cadrul căreia analizez cu prioritate evoluția și creșterea numărului populației, imigrația și migrația. Ipoteza mea de bază este că în cadrul urbanizării localității au jucat un rol cheie nu doar locuitorii autohtoni (meșterii, mândrii de tradițiile lor de breaslă), ci și acele grupuri sociale mobile, care după militarizarea Secuimii din 1764, au sosit din centre urbane mari și prin așezarea lor pe perioade mai scurte sau lungi, ori prin stabilirea lor permanentă, în această localitate au introdus noi și noi elemente culturale, modele noi de viață urbană.

În a doua parte a disertației am căutat răspuns la următoarea întrebare: asociațiile civice când și cum s-au format în Târgu Secuiesc, cine au jucat un rol mai important în formarea, funcționarea și conducerea lor, ce valori și modele de viață au transmis, ce rol au jucat în difuzarea și acceptarea acestora.

În a treia parte a tezei am analizat cum s-a transformat structura târgului, pieții centrale, viața curților specifice, odată cu transformările sociale burgheze, ce fel de instituții publice au fost construite în piață sau în apropierea ei, și cum au servit și au transformat restaurantele, cafenele, restaurantele, cârciumele, sălile de bal, promenade și terenurile sportive nou înființate activitățile cotidiene și de agrement ale diferitelor straturi sociale ale orașului.

În capitolul al patrulea a tezei am analizat rolul fotografiilor și cărților poștale în modul de reprezentare ale schimbărilor petrecute în oraș, cum reflectă folosirea spațiului, obiectivele, clădirile noi de referință a localității, schimbările petrecute în obiceiurile cotidiene sau de sărbătoare ale localnicilor.

În anexele tezei am constituit o bază de date, în care prezint fotografiile, cărțile poștale legate de oraș, de diferite instituții, asociații civice, evenimente și personalități remarcabile, precum și diferite hărți, desene, tabele sintetice, cât și manuscrise. Consider că cu ajutorul acestora putem crea o imagine mai detaliată, mai nuanțată despre viața târgului secuiesc de la sfârșitul secolului al 19-lea până la mijlocul secolului al 20-lea, despre imaginea prezentată, comunicată, transmisă spre exterior. Menționez, că aceste documente reprezintă și câte o stație mai importantă ale cercetărilor mele.

M-am străduit în timpul cercetărilor mele să dezvolt factorii fundamentali și caracteristicile specifice ale urbanizării orașului Târgu Secuiesc, dar și impactul lor socio-cultural. În prima parte a tezei, cu ajutorul registrelor bisericești și ale datelor oficiale ale recensămintelor, am cercetat și am demonstrat pe rând cum s-a dezvoltat structura demografică, socială, etnică și confesională a târgului din centrul Scaunului Kezdi de la începutul secolului al 18-lea până la sfârșitul celui de al doilea război mondial.

Menționez și aici, că diferitele analize istorice și demografice indică faptul că la începutul secolului al 18-lea aici au trăit aproximativ 1500 de persoane. Atunci jumătatea populației era alcătuită din meșteșugari breslași și comercianți, în timp ce o treime se ocupa în mod constant de agricultură. Chiar dacă târgul a avut un caracter urban și agrar în mod constant, și-a păstrat statutul de oraș și în timpul secolului 18-lea.

Militarizarea forțată din 1764, cât și fondarea școlii militare în 1823, au schimbat radical viața orașelului, până atunci cu o populație majoritară protestantă. Cum numărul mare de soldați necesita mai multe servicii și produse meșteșugărești, viața economică a orașului a luat avânt, chiar s-au format noi bresle. Deși calfele călătoreau și înainte spre centre meșteșugărești occidentale mai dezvoltate, și soseau aici permanent alți meșteri și negustori din alte orașe și zone îndepărtate, înființarea instituțiilor militare a rezultat într-o perioadă relativ scurtă de timp stabilirea unui număr însemnat de străini. Prin urmare,

migrația spre interior a schimbat și a transformat în mod constant structura socială, religioasă și etnică a orașului.

Populația totală din Târgu Secuiesc în 1850 a fost de 3.559 persoane, deci într-o sută cincizeci de ani numărul populației locale treptat, practic s-a dublat. Datele din registrele bisericești, înregistrate din 1724 de Biserica Romano-Catolică, respectiv din 1734 de cea protestantă, arată că în localitate au venit în mod constant familii și persoane germane, armene, sârbe, slovace, românești, rromi și evreiești. Prin prelucrarea nominativă a datelor din registrele de botez, am reușit să demonstrez, că din cele 301 nume de familii înregistrate 230 apar pentru prima oară doar în secolul al 18-lea, în timp ce 71 erau deja folosite și înainte. Cu analiza nominativă am documentat de asemenea că în ciuda imigrărilor continue, populația târgului a crescut în primul rând prin creșterea naturală a familiilor locale vechi. Datele arhivistice au confirmat faptul că orașul a fost deschis spre străini încă din secolele 17–18. Astfel o mulțime de străini s-au așezat aici temporar sau permanent, datorită în primul rând instituțiilor militare. De asemenea subliniez faptul, că locul celor plecați de aici sau al celor decedați în timpul diferitelor epidemii, a fost înlocuit cu succes întotdeauna prin noi imigranți.

Datele din recensămintele oficiale și registrele bisericești arată, că pierderea de 500 de persoane, între 1881–1891, cauzată în principal de migrația către România după războiul de vamă, în deceniile următoare a fost înlocuită iarăși prin migrația spre interior. Deși dezvoltarea populației orașului a stagnat din cauza primului război mondial, în 1941 în Târgu Secuiesc trăiau deja 6615 de persoane, deci între 1850–1941 populația s-a dublat din nou. Dacă comparăm această creștere demografică cu structura și creșterea demografică din alte orașe din Transilvania sau din Europa de Vest, putem vedea că dezvoltarea orașului Târgu Secuiesc în perioada investigată s-a încetinit, urbanizarea de amploare nu a avut loc din lipsa industrializării, iar locuitorii s-au închis în tradițiile lor breslași de odinioară. Deși puterea centrală din epoca dualistă nu a acordat o atenție mai semnificativă dezvoltării zonei, locuitorii din Târgu Secuiesc au adaptat în mod permanent noi modele de viață, elemente culturale moderne și instituții (asociații) civice burgheze. Acest proces a fost inițiat și promovat mai ales de către persoanele și familiile recent stabilite, care au sosit în oraș cu noi elemente culturale urbane, cu noi modele sociale și strategii de viață.

La începutul cercetării, am presupus că familiile meșteșugarilor, care locuiau în mod constant în târg, au jucat un rol inițiator în constituirea și susținerea asociațiilor civile. Însă lista persoanelor, care și-au asumat răspundere în aceste instituții a dovedit, că nu băștinașii, ci cei recent veniți au avut rol semnificativ, au promovat modele mentale, valori

burgheze, cât și instituții civice moderne. Subliniez faptul, că asociațiile organizate în Târgu Secuiesc au contribuit esențial nu numai la evoluția burgheziei din oraș, ci și din împrejurimi, astfel au răspândit elementele culturii urbane, burgheze și în satele din jurul orașului.

Ipoteza conform căruia urbanizarea a avut un efect însemnat asupra utilizării spațiilor din oraș și asupra mediului construit, a fost confirmată pe parcursul cercetării. În deceniile de după militarizarea din 1764 în partea de vest și de sud a orașului au fost ridicate clădiri din cărămidă, acoperite cu țiglă, care timp îndelungat au constituit un model de urmat și pentru burghezii înstăriți din localitate. Mai întâi protestanții calviști au clădit un centru impunător în partea sudică a pieței, apoi puțin mai târziu și catolicii în partea nordică, spre localitatea Kanta. După marele incendiu din 1834, care a distrus centrul orașului în întregime, cât și în ultimii decenii secolului al 19-lea, familiile mai bogate, dar și asociațiile culturale, profesionale, sociale și economice au construit clădiri spectaculoase în jurul pieței. De fapt centrul târgului a devenit o locație actualizată, modernizată unde antreprenorii de succes și unele instituții au putut să reprezinte rezultatele mai importante obținute în viața economică și prin clădirile lor copleșitoare ridicate în stil Art Nouveau.

În timpul cercetărilor mele m-am convins că în perioada dualistă și în Târgu Secuiesc a început separarea treptată a spațiilor publice și private, dar acest proces s-a finalizat mult mai târziu, abia în perioada modernizării forțate socialiste de după cel de-al doilea război mondial. Cu toate că *curțile*, caracteristice orașului, au permis pentru multă vreme ca familiile să aibă informații despre viața intimă a vecinilor, în perioada analizată a început și distanțarea celor două sfere.

Prin intermediul unor hărți, diagrame și descrieri am documentat faptul că în a doua parte a secolului al 19-lea centrul cultural și administrativ inițial al orașului s-a mutat din partea sudică a localității în cea nordică, învecinată cu localitatea majoritar catolică Kanta. Această schimbare ne reprezintă de fapt și schimbarea survenită în structura profesională a societății locale. Majoritatea familiilor nou venite a fost catolică, iar sporul lor natural mult mai ridicat decât al protestanților. Orașelul majoritar protestant din secolul al 16-lea, până la sfârșitul perioadei examinate a devenit majoritar catolic.

În timp ce locuitorii permanenți ai localității au reconstruit treptat centrul, noile imobile cu funcții bisericești, culturale, economice și de agrement au schimbat radical atât structura spațială, cât și modul de folosire al acesteia. În cele din urmă cercetările au dovedit presupunerea inițială: pe parcursul urbanizării au fost întemeiate construcții noi, puncte noi de referință ale localității, care au reprezentat fidel schimbările structurilor sociale.

Locuitorii orașului Târgu Secuiesc au înființat la sfârșitul secolului al 19-lea, începutul secolului al 20-lea noi spații publice (de ex.: promenadă, teren de sport, baie) care împreună cu noile obiective (casa de cultură Vigado, hoteluri, restaurante, cafenele, cârciume, restaurante, școli, spitale) au devenit foarte repede locații îndrăgite ale vieții sociale burgheze. Subliniez faptul că cetățenii educați și influenți ai orașului au integrat organic aceste noi locații, situate în teritoriul orașului, cât și obiectivele turistice din apropiere (Băile Balványos, Fortyogo, Lacul Sfânta Ana). Excursiile la sfârșit de săptămână și estivale, turismul, a devenit parte din viața burhgezilor din oraș. Menționez, că în această perioadă folosirea spațiilor publice a căpătat accente noi, specific urbane.

În timp ce la sfârșitul secolului al 19-lea, începutul secolului al 20-lea s-a schimbat, a fost restructurat structura spațială și socială a orașului, fotografia, cât și confecționarea fotografiilor a devenit parte organică a vieții cotidiene burgheze. Evidențiez că fotografiile private cât și cărțile poștale tipărite în număr mare, au realizat reprezentarea selectivă a vieții orașului în curs de urbanizare. Producătorii acestora au selectat întotdeauna în mod conștient dintre obiectivele, clădirile localității, prezentând numai acele părți ale orașului, care au reușit să reprezinte în mod corespunător fața de sărbătoare, modernă a orașului, dar niciodată cartierele și curțile specifice mai sărace, mai înapoiate.

În concluzie subliniez faptul că în perioada studiată structura demografică a orașului nu s-a schimbat în mod radical. Deoarece în viața economică nu a avut loc o dezvoltare spectaculoasă, a lipsit industrializarea, localitatea rămâne în urma dezvoltării mult mai dinamice a orașelor secuiești învecinate (Sfântu Gheorghe, Odorheiu Secuiesc) Deși în viața culturală și socială au fost implementate multe elemente ale burgheziei, în lipsa și întârzierea industrializării, localitatea a rămas un centru mic, înapoiat față de orașele europene și din țară. Târgu Secuiesc s-a împotmolit, s-a închis în tradițiile breslașilor de dinainte, dar păstrându-și în continuare structura etnică și tradițiile urbane premoderne.

Cuvinte-cheie

târg, urbanizare, mod de viață, modernizare, demografie, cercetarea familiilor, reconstrucția familiilor, migrație, mobilitate socială, asociații civice, spațiu urban, spațiu privat și public, reprezentarea vizuală

Cuprins

1.	Întroducere	4
2.	Ipotezele cercetării	6
3.	Analiza surselor de documentare	10
4.	Noțiuni, teorii și metode folosite	18
5.	Urbanizarea orașului din secolul al 18-lea până la mijlocul secolului 20-lea	32
5.1.	Târgu Secuiesc în contextul urbanizării din Transilvania	32
5.2.	Structura locală a orașului	38
5.3.	Viața administrativă în secolul al 18–19-lea	45
5.4.	Viața economică a localității	50
5.5.	Structura etnică și confesională	56
5.6.	Comunitatea protestantă și romano catolică între 1724–1853	64
5.7.	Migrația și mobilitatea socială la cumpăna secolelor 19–20.	90
5.8.	Viața școlară	104
5.9.	Viața culturală.....	109
6.	Asociații culturale, sociale, de ocrotirea sănătății în localitate.....	118
6.1.	Cazinoul din Târgu Secuiesc	118
6.2.	Asociații culturale	134
6.3.	Asociațiile meșteșugarilor și comercianților	141
6.4.	Filiala EMKE din oraș	149
6.5.	Filiala ASTRA din oraș	151
6.6.	Asociații sociale și de ocrotirea sănătății.....	152
6.7.	Asociațiile femeilor	153
6.8.	Asociația pentru constituirea spitalului	161
6.9.	Recapitulare	168
7.	Spațiul public și folosirea lui în oraș în secolul al 18–20-lea	170
7.1.	Piața și sistemul curților.....	170
7.2.	Sediile instituțiilor publice.....	177
7.3.	Sediile publice și palatele folosite în chirie în perioada dualistă.....	182
7.4.	Clădirile și palatele burgheze în perioada dualistă	188
7.5.	Restaurante, cafenele și cârciumi	196
7.6.	Parcuri.....	200
7.7.	Viața sportivă și locațiile sportive	203
7.8.	Recapitulare	208
8.	Târgu Secuiesc în oglinda fotografiilor	209
8.1.	Răspândirea fotografiatului în oraș.....	209
8.2.	Orașul în oglinda cărților poștale.....	212
8.3.	Viața cotidiană la începutul secolului al 20-lea în piața centrală în oglinda fotografiilor.....	215
9.	Sinteză.....	218
10.	Tezele disertației	230
11.	Surse arhivistice și scrise	234
12.	Bibliografie	236
13.	Anexe.....	252
	Fotografii	253
	Exemple din documente arhivistice.....	308
	Tabelul asociațiilor din Târgu Secuiesc în perioada 1842–1948.....	326
	Tabelul persoanelor cu funcții de conducere în asociații și în viața publică	328